

Nowe i rzadkie dla Polski gatunki chrząszczy (*Coleoptera*)*

New and rare Polish *Coleoptera*

LECH BOROWIEC

Instytut Zoologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław

ABSTRACT. *Carabus zawadzki*, *Bembidion friebi*, *Gyrophypnus scoticus*, *Philonthus spinieps*, *Heterothops stiglundbergi*, *H. minutus*, *Falagriusa concinna*, *Autalia longicornis*, *Atheta paracrassicornis*, *A. taxiceroides*, *Neuraphes ruthenus*, *Euplectus infirmus*, *Bryaxis frivaldszkyi slovenicus*, *Dienerella separanda*, *Latridius pseudominutus*, *Enicmus amici*, *Litargus balteatus* and *Rhopalodontus baudueri* are new to the Polish fauna. New records for 7 rare species are also given.

Rozwijające się intensywnie badania faunistyczne przynoszą co roku odkrycia nowych dla fauny Polski gatunków chrząszczy. W obecnej notatce podaje dalszych 18 gatunków z różnych rodzin, z Polski do tej pory nie wykazywanych, lub których występowanie budziło wątpliwości, oraz nowe stanowiska dla 8 bardzo rzadkich gatunków. W przypadku okazów łowionych przeze mnie nazwiska zbierającego nie podano.

CARABIDAE

Carabus zawadzki KRAATZ, 1854

– Bieszczady, Zatwarnica, 11 VII 1974, 1 ex.

Rzadki gatunek południowo- i wschodniokarpacki. Był wykazywany z okolic Krakowa, co prawdopodobnie polegało na pomyłce. Okaz dowodowy został przekazany do zbioru dra ANDRZEJA GRUSZKI z Wrocławia.

* Druk pracy w 10% sfinansowany przez Instytut Zoologiczny UWr.

Bembidion friebi NETOLITZKY, 1914

- Bieszczady, Zawarnica, stoki schodzące do Sanu, VII 74, 1 ex. na zwirowisku nadrzecznym.

Rzadki gatunek górski, podawany z Alp Wschodnich i Niżnych Tatr (TURIN, 1981). Nowy dla fauny Polski. Okaz dowodowy został przekazany do zbioru Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie.

STAPHYLINIDAE

Olisthaerus substriatus (PAYKULL, 1790)

- Puszcza Białowieska, Park Narodowy, odzdz. 398, 399, 15–27 VI 1991, 7 exx.

Gatunek borealno-górski, znany z Fennoskandii, Syberii i Ameryki Północnej, Alp i Karpat Wschodnich, wszędzie bardzo rzadki. Z Polski dopiero niedawno podany przez KUBISZA i SZWAŁKĘ (1991) na podstawie jednego okazu łowionego również w Puszczy Białowieskiej. Stanowisko z Puszczy Białowieskiej leży daleko zarówno od zwartego zasięgu na północy, jak i od stanowisk górskich.

Gyrophypnus scoticus (JOY, 1913)

- Puszcza Białowieska, Polana Białowieska, 15–27 VI 1991, 1 ex.; Dolny Śląsk, Wrocław-Mokry Dwór, 15 VI 1990, 1 ex., Wrocław-Wojnow, VI 1990, 1 ex., Wrocław-Śródmieście, ul. Reja, VII 1990, 1 ex.; Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Ruda Miłicka, 25 VII–8 VIII 1989, 2 exx.; Wyżyna Małopolska, Łódź, 7 IV 1974, 1 ex., Pińczów, 10–15 V 1991, 3 exx.; Roztocze, Obroc, 10 VI 1988, 1 ex., Krasnobród, 16–25 VI 1990, 1 ex.

Szeroko rozmieszczony gatunek, ale zwykle nie odróżniany od *G. angustatus* STEPH. Nowy dla fauny Polski, ale według moich obserwacji jest w Polsce częściej spotykany niż *G. angustatus*. Również inni autorzy podają, że w Europie Środkowej pospolitszy jest *G. scoticus*, podczas gdy w Europie Południowej dominuje *G. angustatus*, a *G. scoticus* jest tam spotykany głównie w górach. Cechy rozróżniające oba gatunki podaje LOHSE (1989).

Philonthus spinipes SHARP, 1874

- Pobrzeże Bałtyku, Dąbki k. Koszalina, 20–25 VIII 1991, 5 exx., leg. J. KANIA;
- Wyżyna Małopolska, Pińczów, 10–15 V 1991, 2 exx. na padlinie dużego psa, leg. L. BOROWIEC et J. KALISIAK, 1 ex. w odchodach bydła; Puszcza

Białowieska, Polana Białowieska przed wejściem do BPN, 27 VI 1991, 1 ex. w odchodach bydła.

Gatunek pochodzący z Dalekiego Wschodu, w roku 1982 stwierdzony po raz pierwszy w Europie na Morawach. Obecnie znajduje się w silnej ekspansji, notowany już w Niemczech, Austrii i Jugosławii (LOHSE, 1986; GRÄF, 1986) na terenie Czecho-Słowacji stał się jednym z najpospolitszych gatunków rodzaju. Nowy dla fauny Polski. Cechy wyróżniające ten gatunek i rysunek prącia podaje LOHSE (1986).

Heterothops stigludbergi ISRAELSON, 1979

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Ruda Milicka, 25 VII–8 VIII 1989, 2 exx., 17–27 VII 1991, 3 exx.; Roztocze, Lipowiec k. Zwierzyńca, 14 VI 1989, 1 ex.

Gatunek stosunkowo niedawno opisany ze Szwecji, odnaleziony później w całym Niemczech, Czechosłowacji i Danii. Nowy dla fauny Polski.

Heterothops minutus WOLLASTON, 1860

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Ruda Milicka, 25 VII–8 VIII 1989, 1 ex.

Gatunek opisany z Madery, obecnie szeroko rozmieszczony w Europie, przede wszystkim w środowiskach synantropijnych. Łowiony głównie w kompoście, przyzmacz chwastów lub na światło. Nowy dla fauny Polski. Być może tego gatunku dotyczyły doniesienia o złowieniu w Polsce *Heterothops sericans* (MULS. et REY). Ponieważ klucz SZUJECKIEGO (1980) nie uwzględnia żadnego z omawianych nowych dla Polski gatunków rodzaju *Heterothops*, najlepiej oznaczać je przy użyciu klucza LOHSE'go (1989).

Falagriusa concinna (ERICHSON, 1839)

– Dolny Śląsk, Wrocław-Wojnow, VI 1990, 1 ex. wysiany z kompostu.

Gatunek subkosmopolityczny, którego populacje środkowoeuropejskie znajdują się obecnie w ekspansji. Jeszcze w latach sześćdziesiątych notowany z nielicznych stanowisk w Niemczech, Czechosłowacji, Danii i południowej Szwecji, obecnie wszędzie pospolity. Nowy dla fauny Polski.

Autalia longicornis SCHEERPELTZ, 1947

– Roztocze, Hutki, 15 VI 1990, 1 ex., i rezerwat „Czerkies”, 15 VI 1990, 2 exx.

Niezbyt częsty gatunek, ale wykazywany z całej środkowej Europy i południowej Skandynawii. Nowy dla fauny Polski, ale prawdopodobnie nie odróżniany od *A. impressa* (OL.). Cechy rozróżniające oba gatunki podaje LOHSE (1974).

Atheta paracrassicornis BRUNDIN, 1954

- Puszcza Białowieska, Park Narodowy, oddz. 399, 15–27 VI 1991, 2 exx.

Stosunkowo niedawno opisany gatunek, notowany z krajów skandynawskich, Anglii i nielicznych stanowisk w Europie Środkowej. Prawdopodobnie szerzej rozsiadlony, ale nie odróżniany od pospolitego *A. crassicornis* (F.). Cechy rozróżniające podaje LOHSE (1974). Nowy dla fauny Polski.

Atheta taxiceroides MUNSTER, 1932

- Puszcza Białowieska, Park Narodowy, oddz. 398, 15–27 VI 1991, 1 ex.

Gatunek opisany z Norwegii, a następnie wykazany tylko z Beskidów w Checho-Słowacji. Być może szerzej rozsiadlony, lecz nie odróżniany od pospolitego *A. picipes* (THOMS.). Znane dotychczas stanowiska sugerują rozsiadlenie borealno-górskie. Nowy dla fauny Polski.

SCYDMAENIDAE

Neuraphes ruthenus MACHULKA, 1925

- Sudety Wschodnie, Masyw Śnieżnika, Kletno, 24–28 IV 1991, leg. M. PAKIET.

Rzadki, prawdopodobnie górski gatunek, notowany z południowych prowincji Niemiec, Słowacji, Austrii i rosyjskiej części Karpatów. Nowy dla fauny Polski. Cechy diagnostyczne i dobry rysunek prącia podaje FRANZ (1971).

PSELAPHIDAE

Euplectus kirbii DENNY, 1825

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Skoroszów, 6 VIII 1991, 1 ex. pod korą zwalonego buka.

Rzadki gatunek, z Polski podany tylko z Rud koło Raciborza przeszło sto lat temu (ROGER, 1856). Okaz ze Skoroszowa należy do formy *revelieri* REITT., uważanej niekiedy za odrębny podgatunek.

Euplectus infirmus RAFFRAY, 1910

- Dolny Śląsk, Wrocław-Wojnów, VI 1990, 1 ex.

Szeroko rozmieszczony w Europie gatunek, ale zwykle nie odróżniany od pokrewnych. Nowy dla fauny Polski. Cechy odróżniające i rysunek prącia podaje BESUCHET (1974).

Plectophloeus nitidus (FAIRMAIRE, 1857)

- Roztocze, Bukowa Góra, 5 VI 1989, 1 ex.

Szeroko rozmieszczony gatunek, ale łowiony sporadycznie z powodu ukrytego trybu życia. Z Polski znany tylko z jednego stanowiska na Górnym Śląsku.

Leptoplectus spinolae (AUBÉ, 1844)

- Dolny Śląsk, Wrocław Zakrzów-Kotowice, 8 X 1988, 1 ex., leg. J. POMORSKI.

Gatunek środkowoeuropejski, z uwagi na drobne wymiary ciała łowiony sporadycznie. Z Polski znane jest tylko jedno udokumentowane stanowisko z okolic Środy Śląskiej na Dolnym Śląsku. Okaz z Wrocławia potwierdza występowanie tego gatunku w Polsce.

Bryaxis frivaldzkyi slovenicus (MACHULKA, 1929)

- Pieniny, Park Narodowy, Ku Panu Bogu, 3 IV 1990, 2 exx., leg. J. POMORSKI.

Rzadki gatunek, znany do tej pory tylko ze Słowacji. Nowy dla fauny Polski. Cechy odróżniające ten gatunek od pokrewnych podaje BESUCHET (1974).

DASYCERIDAE

Dasycerus sulcatus BROUGNIART, 1800

- Dolny Śląsk, Masyw Ślęży, Sulistrowiczki, 31 V 1991, 4 exx., pod leżącą na ziemi, pokrytą grzybnią deską., leg. J. POMORSKI.

Gatunek południowoeuropejski, w Europie Środkowej bardzo rzadki, zwłaszcza w jej wschodniej części. Z Polski wykazany tylko z jednego stanowiska na Górnym Śląsku (ROGER, 1856), co zostało poddane w wątpliwość przez HORION'a (1961).

LATRIDIIDAE

Dienerella separanda (REITTER, 1911)

- Dolny Śląsk, Rezerwat „Zwierzyniec” k. Oławy, 1 VIII 1991, 15 exx. pod korą zwałonego dębu.

Rozmieszczenie tego gatunku jest mało poznane, gdyż nie był on odróżniany od *D. elongata* (CURTIS). Notowany z nielicznych stanowisk w Europie Środkowej i Północnej. Nowy dla fauny Polski. Cechy odróżniające *D. separanda* od *D. elongata* i dobre rysunki prącia podaje PEEZ (1967). W tym popularnym opracowaniu gatunki te są umieszczone w rodzaju *Cartodere* THOMSON, 1863. Dokonana ostatnio reklasyfikacja rodzajów europejskich *Latrididae* (RÜCKER, 1989) wykazała, że do rodzaju *Cartodere* z fauny Europy Środkowej należy tylko *Latridius constrictus* GYLLENHAL, 1827, a gatunki do tej pory umieszczone w rodzaju *Cartodere* powinny być przeniesione do rodzaju *Dienerella*. Praca ta wynosi również szereg zmian nomenklatorycznych i taksonomicznych w innych rodzajach *Latridiidae*, co powinno się mieć na uwadze przy korzystaniu z „Katalogu Fauny Polski” (Burakowski i in., 1986).

Latridius pseudominutus (STRAND, 1958)

- Puszcza Białowieska, Rezerwat Krajobrazowy k. rezerwatu pokazowego żubrów, oddz. 450, 2 exx. na pokrytych pleśnią sągach drewna.

Gatunek borealny, wykazywany z całej Skandynawii i Danii, oraz z nielicznych stanowisk w Europie Środkowej. Nowy dla fauny Polski. Cechy odróżniające ten gatunek od pokrewnych z grupy *L. minutus* podaje PEEZ (1967).

Enicmus amici LOHSE, 1981

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Ruda Milicka, 17–27 VII 1991, 1 ex. pod korą starego dębu.

Gatunek ten został niedawno opisany z Austrii, ponadto podawany był z paru stanowisk w Niemczech. Prawdopodobnie szerzej rozsiedlony, ale nie odróżniany od pokrewnych *E. transversus* (OLIVIER) i *E. histrio* (JOY et TOM.). Cechy odróżniające te gatunki i dobre rysunki genitaliów podane są w opisie oryginalnym *E. amici* (LOHSE, 1981).

COLYDIIDAE

Aulonium trisulcum (FOURCROY, 1785)

- Pobrzeże Bałtyku, Wolin, Karnocice, 23 VII 1990, 20 exx.

Bardzo rzadki gatunek, żyjący na obumierających wiązach zaatakowanych przez ogłódki – *Scolytus* spp. W Polsce notowany tylko z 5 krain. Nowy dla Pobrzeża Bałtyku.

Pycnomerus terebrans (OLIVIER, 1790)

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Ruda Milicka, 5–6 V 1991, 9 exx, 17–27 VII 1991, 2 exx., pod korą starego, martwego dębu.

Bardzo rzadki gatunek, związany ze starymi drzewami liściastymi. W Europie Środkowej uważany za gatunek wymierający. W Polsce wykazywany z 5 krain, ale tylko na Śląsku z kilku stanowisk, po wojnie złowiono też jeden okaz w Warszawie (Burakowski i in., 1986). Gatunek ten znaleziono ostatnio także w różnych miejscach na Dolnym Śląsku, co będzie publikowane oddzielnie. Nowy dla Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej.

MYCETOPHAGIDAE

Litargus balteatus LE CONTE, 1856

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Ruda Milicka, 25 VII–8 VIII 1989, 2 exx.

Gatunek subkosmopolityczny, opisany z Ameryki Północnej, wykazywany z Ameryki Południowej i Wysp Hawajskich. Z Europy nie podawany, ale prawdopodobnie *L. coronatus*, znany z Podobszaru Śródziemnomorskiego, jest jego synonimem. Ostatnio znaleziony w Czecho-Słowacji (M. ZUBER inf. listowna), oznaczałem też okazy łowione z Szwecji przez S. LUNDBERGA. Dane te wskazują, że *L. balteatus* jest obecnie w ekspansji i należy oczekiwać dalszych stanowisk z Polski. W odróżnieniu od pospolitego w Polsce *L. connexus*, który jest gatunkiem leśnym, *L. balteatus* zasiedla głównie środowiska synantropijne jak komposty i przyzmy chwastów. Oba gatunki różnią się wyraźnie budową buławki czułków – u *L. connexus* jest ona symetryczna, końcowy człon na końcu regularnie zaokrąglony, podczas gdy u *L. balteatus* końcowy człon jest na końcu skośnie obcięty (rysunek w pracy PARSONS'a, 1975).

CIIDAE

Rhopalodontus bauduerii ABEILLE, 1874

- Roztocze, Józefów, 26 VI 1990, 1 ex., z drobnej huby rosnącej na silnie wysuszonej kłodzie sosnowej.

Niezmiernie rzadki gatunek, znany zaledwie z kilkunastu okazów łowionych we Francji, na Węgrzech i w Małych Karpatach na Słowacji. Nowy dla fauny Polski. Cechy gatunku i rysunek genitaliów podaje LOHSE (1969).

*TENEBRIONIDAE**Neomida haemorrhoidalis* (FABRICIUS, 1787)

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska, Skoroszów k. Milicza, 6 VIII 1991, 15 exx., leg. L. BOROWIEC, J. KANIA et R. PAKLA.

Relikt lasów pierwotnych. W Europie Środkowej, zwłaszcza w jej zachodniej części, stał się bardzo rzadki, a na wielu stanowiskach wyginął. Z Polski znany praktycznie tylko z terenów na wschód od Wisły, jest też przedwojenne doniesienie o złowieniu tego gatunku w okolicach Katowic. Stanowisko w Skoroszowie obejmuje fragment relikтового starodzewia bukowego będącego ostoją dla wielu rzadkich gatunków chrząszczy m.in. znajduje się tam jedyne znane obecnie w Polsce stanowisko kózki *Leptura aurulenta* FABR.

PIŚMIENNICTWO

- BESUCHET C., 1974: 23. Familie: *Pselaphidae*. W: FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G. A., Die Käfer Mitteleuropäs. Goecke Evers Verlag, Krefeld. Band 5: 305–362.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J., 1986: Chrząszcze – *Coleoptera: Cucujoidea* cz. 2. Katalog Fauny Polski, Warszawa, XXIII, 13: 1–278.
- FRANZ H., 1971: 18. Familie: *Scydmaenidae*. W: FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G. A., Die Käfer Mitteleuropas. Goecke Evers Verlag, Krefeld. Band 3: 279–303.
- GRÄF H., 1986: *Philonthus spinipes* SHARP neu für Österreich und für Jugoslawien (*Staph.*). Entomol. Blätt., 82: 123.
- HORION A., 1961: Faunistik der mitteleuropäischen Käfer. Band VIII: *Clavicornia* 2. Teil (*Thorictidae* bis *Cisidae*), *Teredilia*, *Coccinellidae*. Überlingen-Bodensee, XVI + 375 ss.
- KUBISZ D., SZWAŁKO P., 1991: *Mikropeplus marietti* JACQUELIN DU VAL (*Micropeplidae*) i *Olisthaerus substriatus* (PAYKULL) (*Staphylinidae*) – nowe dla fauny Polski gatunki *Staphylinidae* (*Coleoptera*). Wiad. Entomol., 10, 3: 143–146.
- LOHSE G. A., 1969: Cisiden Studien IV. Entomol. Blätt., 65: 48–52.
- LOHSE G. A., 1974: W. FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G. A., Die Käfer Mitteleuropäs, *Staphylinidae* II (*Hypocyphtinae* und *Aleocharinae*). Goecke Evers Verlag, Krefeld. Band 5: 7–304.
- LOHSE G. A., 1981: *Enicmus amici* n. sp., eine neue *Lathridiide* aus Mitteleuropa. Entomol. Blätt., 77: 9–10.

LOHSE G. A., 1986: 15. Nachtrag zum Verzeichniss Mitteleuropäischer Käfer. Entomol. Blätt., **82**: 15–20.

LOHSE G. A., 1989: W. LOHSE G. A., LUCHT W. H., Die Käfer Mitteleuropas, 1. Supplementband mit Katalogteil. Goecke Evers Verlag, Krefeld. Band **12**: 169–171.

PARSONS C. T., 1975: Revision of Nearctic *Mycetophagidae* (Coleoptera). Coleopt. Bull., **29**: 93–108.

PEEZ A. von. 1967: 58. Familie: *Lathridiidae*. W: FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G. A., Die Käfer Mitteleuropas. Goecke Evers Verlag, Krefeld. Band **7**: 168–190.

ROGER J., 1856: Verzeichniss der bisher in Oberschleisien aufgefundenen Käferarten. Z. Ent., **10**, Coleoptera: 1–132.

RÜCKER W. H., 1989: Beitrag zur systematischen Einteilung der Familien *Merophysidae*, *Latridiidae* und *Dasyceridae* (Coleoptera). Ent. Blätt., **85**: 99–111.

SZUJECKI A., 1980: Kusakowate – *Staphylinidae*, kusaki – *Staphylininae*. Klucze do Oznaczenia Owadów Polski, Warszawa-Wrocław, **XIX**, 24e: 1–164.

RECENZJE

COSTA C., VANIN S. A., CASARI – CHEN S. A., 1988: Larvas de *Coleoptera* do Brasil. Museu de Zoologia, Universidade de Sao Paulo, Sao Paulo. 282 ss + 165 tabl.

W ostatnim ćwierćwieczu daje się zauważyć ciągle wzrastające zainteresowanie entomologów-systematyków, stadiami preimaginalnymi owadów z różnych grup. Wynika to z faktu, iż wiele problemów związanych z określaniem pokrewieństw między poszczególnymi taksonami oraz filogenezy taksonów wyższego szczebla, staje się nieporównalnie łatwiejsze do rozwiązania, po poznaniu morfologii tych stadiów. Postępujący wzrost zainteresowania stadiami larwalnymi, szczególnie wyraźny jest w przypadku rzędu chrząszczy (*Coleoptera*). W ostatnich latach coraz częściej napotkać można w piśmiennictwie prace, omawiające zagadnienia morfologii stadiów preimaginalnych poszczególnych gatunków lub niekiedy taksonów wyższego szczebla *Coleoptera*, jednak ze względu na ich rozrzucenie po szeregu czasopism, mogą umknąć uwadze zainteresowanych.